

In het lang en in het breed

Levenslang leren in Vlaanderen en Europa

Annick Van Woensel

Februari 2006

WAV-Rapport

Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en Vorming
Interuniversitair samenwerkingsverband
E. Van Evenstraat 2 blok C – 3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 F:32(0)16 32 32 40
steunpunt@wav.kuleuven.be
www.steunpuntwav.be

Abstract

Op de top van Lissabon in 2000 lanceerde de Europese Unie de doelstelling om Europa in 2010 de meest concurrentiële en dynamische kenniseconomie van de wereld te laten zijn. Een kenniseconomie is echter ondenkbaar zonder kenniswerkers die hun kennis en vaardigheden regelmatig weten te vernieuwen. Europa heeft dan ook kwantitatieve streefdoelen vastgelegd inzake deelname aan levenslang leren binnen de bevolking, minimale kwalificatievereisten voor jongeren en vroegtijdige schooluitval. In dit rapport gaan we na hoe Vlaanderen zich positioneert ten opzichte van Europa in het licht van deze Lissabondoelstellingen. We schetsen eveneens een sociaal-economisch profiel van de volwassen bevolking die een opleiding volgt en doen hetzelfde voor de werkenden in opleiding. Vervolgens zoomen we dieper in op de eigenschappen van de werksituatie van de werkenden in opleiding en nemen we de aard van de gevolgde opleidingen onder de loep, evenals het verband met de werksituatie. Tot slot besteden we in dit rapport uitgebreide aandacht aan enkele methodologische aspecten die de kop opsteken bij het werken met enquêtegegevens omtrent levenslang leren.

Leren voor Lissabon

Op de top van Lissabon in 2000 lanceerde de Europese Unie de doelstelling om Europa in 2010 de meest concurrentiële en dynamische kenniseconomie van de wereld te laten zijn. Met dit doel voor ogen kwam in Lissabon de Europese werkgelegenheidsstrategie tot stand. De Vlaamse regering en de sociale partners hebben het streefdoel van een kennisintensieve economie overgenomen in het Pact van Vilvoorde (2001).

'Kenniseconomie' is een vrij abstract begrip uit de economie waarmee wordt bedoeld dat een significant deel van de economische groei voortkomt uit (al dan niet technische) kennis. Het is een economie waarin de productiefactor kennis een steeds belangrijker plaats inneemt ten opzichte van de drie traditionele productiefactoren arbeid, natuur en kapitaal. De opkomst en groei van de kenniseconomie past binnen de verschuiving van een agrarische, over een industriële naar een diensteneconomie (tertiarisering).¹

Een bevolking die haar reeds verworven kwalificaties op peil houdt tijdens het volwassen leven en daarenboven ook voortdurend nieuwe kennis en vaardigheden weet te verwerven, is een onmisbare basiscomponent voor een volwaardige kenniseconomie. Met de term 'levenslang leren' verwijzen we in dit rapport naar alle doelgerichte leeractiviteiten die mensen in de loop van hun leven ontplooiën. Het kan de persoonlijke ontwikkeling en zelfredzaamheid bevorderen en daarom ook de inzetbaarheid op de arbeidsmarkt en de sociale participatie. Vanuit maatschappelijk oogpunt ligt ook de bijdrage aan de sociale cohesie en aan een meer kwalitatieve economische groei voor de hand. Levenslang leren vormt daarom een belangrijk onderdeel van het Vlaamse en Europese arbeidsmarktbeleid. De definitie die in het kader van de Europese werkgelegenheidsstrategie is vastgelegd, omschrijft levenslang leren als "alle leeractiviteiten die gedurende het hele leven ontplooid worden om kennis, vaardigheden en competenties vanuit een persoonlijk, burgerlijk, sociaal en/of werkgelegenheidsperspectief te verbeteren" (Europese Commissie, 21.11.2001). Vaak spreekt men over levenslang en levensbreed leren om niet alleen de beoogde duurtijd van het leerproces te benadrukken (een leven lang) maar ook de inhoud ervan (op alle domeinen van het leven).

¹ Definitie op basis van <http://nl.wikipedia.org/wiki/Kenniseconomie>

Europa en Vlaanderen hebben kwantitatieve doelstellingen vastgelegd op het vlak van levenslang leren. Als antwoord op de oproep van de Europese Unie aan haar lidstaten om efficiënte strategieën te ontwikkelen op het vlak van levenslang leren, stelt Vlaanderen zich in het Pact van Vilvoorde tot doel dat in 2010 minstens 12,5% van de Vlaamse inwoners van 25 tot 64 jaar deelneemt aan permanente vorming.²

Het onderzoeken van de deelname aan permanente vorming in de verschillende lidstaten van de Europese Unie gebeurt aan de hand van een sociaal-economische steekproefenquête bij de huishoudens, gecoördineerd door Eurostat (de statistiekinstelling van de Europese Commissie) en uitgevoerd door de nationale overheden. De Europese Unie streeft naar een zo groot mogelijke gelijkvormigheid van de afgenomen enquêtes in de verschillende lidstaten om de onderlinge vergelijkbaarheid van de bekomen cijfers te optimaliseren. Op het Europese niveau heet deze enquête de Labour Force Survey (LFS). Voor Vlaanderen spreken we van de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). In de meeste landen betreft het een continue (doorlopende) enquête die het hele jaar door wordt afgenomen, waarbij de enquêteur telkens informeert naar de situatie tijdens de vier weken voorafgaand aan de bevraging (bij de vragen over onderwijs en opleiding). Hierdoor is het mogelijk om jaargemiddelden te berekenen, evenals kwartaalcijfers. De kwantitatieve streefdoelen die de Europese Unie vooropstelt inzake onderwijs en vorming verwijzen naar het tweede kwartaal. In Vlaanderen wordt vaak met jaargemiddelden gewerkt. In de volgende paragraaf duiden we het verschil tussen jaargemiddelden en kwartaalcijfers inzake levenslang leren.

1. Bij zomers weer liggen de boeken neer

Er zijn twee courante manieren voor het bepalen van de opleidingsdeelname: op basis van het tweede kwartaalcijfer of op basis van het jaargemiddelde. De twee methodes geven echter een verschillend deelnamepercentage aan opleiding als resultaat.

² In 2005 werd het Pact van Vilvoorde, dat tot stand kwam in 2001, herzien. De oorspronkelijke doelstelling dat 10% van de bevolking tussen 25 en 64 jaar tegen 2010 deelneemt aan permanente vorming werd hierbij opgetrokken tot 12,5%.

Tabel 1. Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding (Vlaams Gewest, EU-25; 2003, 2004; referentieperiode van vier weken)

(%)	2003	2004
<i>Vlaams Gewest</i>		
1ste kwartaal	8,2	11,1
2e kwartaal	9,1	10,8
3e kwartaal	4,0	5,2
4e kwartaal	9,0	12,2
Jaargemiddelde	7,6	9,8
<i>EU-25</i>		
1ste kwartaal	8,9	9,9
2e kwartaal ³	9,1	9,8
3e kwartaal	7,3	7,6
4e kwartaal	9,3	9,9
Jaargemiddelde	8,6	9,4

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Tabel 1 toont, naast het jaargemiddelde, de gemiddelde opleidingsparticipatie in de vier kwartalen van 2003 en 2004 voor het Vlaams Gewest en EU-25. Tijdens het derde kwartaal ligt de gemiddelde deelname aan opleiding veel lager dan in de andere kwartalen, en dit is zowel in 2003 als in 2004 in dezelfde mate het geval. Zowel in het regulier als in het niet-regulier onderwijs (voor meer uitleg: zie kader p. 17) ligt de opleidingsdeelname in het derde kwartaal van 2004 lager dan in de andere kwartalen (zie tabel 2). Het is dus niet enkel de zomervakantie in het regulier onderwijs die verantwoordelijk is voor de lagere opleidingsparticipatie in het derde kwartaal. Ook buiten het reguliere onderwijssysteem ligt de opleidingsintensiteit tijdens de zomermaanden merkelijk lager. Het niet-regulier onderwijs weegt bovendien sterker door bij het bepalen van de totale opleidingsdeelname gezien de zeer bescheiden plaats die het regulier onderwijs inneemt in het kader van levenslang leren: slechts 1,5% van de 25-64-jarigen volgt opleiding in het regulier onderwijs (jaargemiddelde), tegenover 8,5% buiten het regulier onderwijs.

Tabel 2. Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding (Vlaams Gewest⁴, 2004, referentieperiode van vier weken)

(%)	Regulier onderwijs	Niet-regulier onderwijs ⁵
1ste kwartaal	1,8	9,6
2e kwartaal	1,7	9,2
3e kwartaal	0,8	4,5
4e kwartaal	1,7	10,7
Jaargemiddelde	1,5	8,5

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

De lagere opleidingsintensiteit tijdens het derde kwartaal heeft tot gevolg dat het gebruik van het tweede kwartaalgemiddelde de opleidingsdeelname in een bepaald jaar licht overschat. Het jaar-

³ Bij het berekenen van de opleidingspercentages voor het tweede kwartaal zijn voor elk EU-land tweede kwartaalcijfers gebruikt. Daarom wijken deze percentages licht af van de structurele indicatoren van Eurostat, die tot stand zijn gekomen op basis van eerste kwartaalcijfers voor Denemarken, Griekenland, Frankrijk en Finland.

⁴ Voor EU-25 beschikken we niet over kwartaalcijfers uitgesplitst naar het regulier en het niet-regulier onderwijs.

⁵ De som van de opleidingspercentages in het regulier en in het niet-regulier onderwijs is groter dan het totaalpercentage voor 2004 omdat een klein deel van de bevolking in opleiding zowel in het regulier als in het niet-regulier onderwijs opleiding volgt.

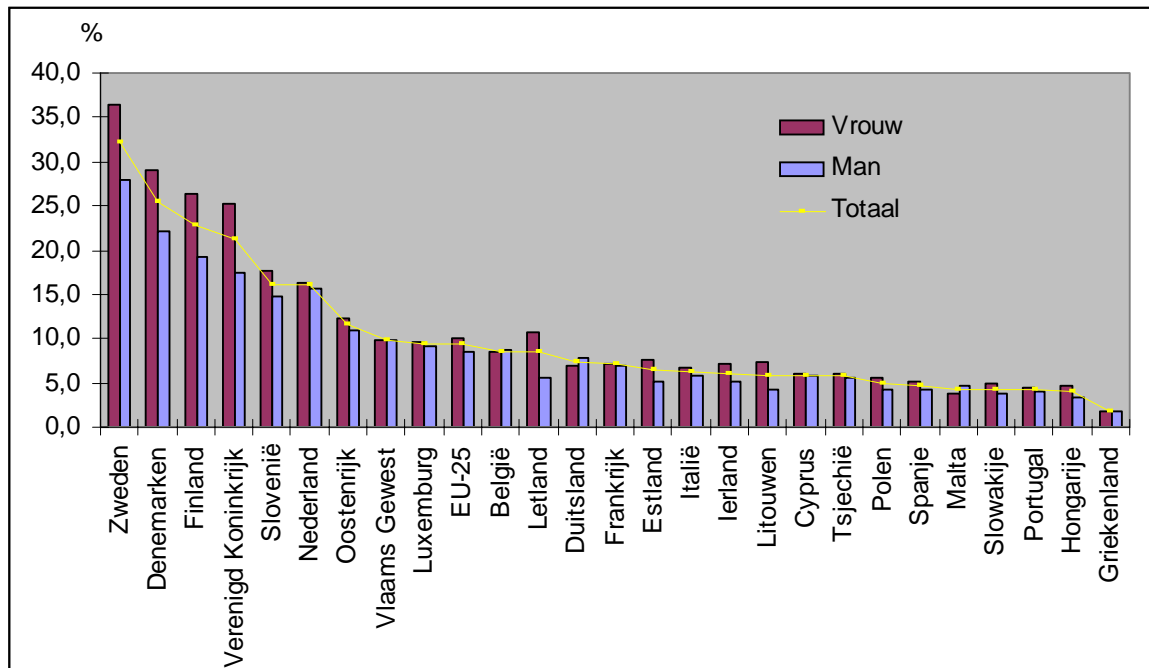
gemiddelde geeft een juister beeld omdat het de lagere vormingsparticipatie in het derde kwartaal mee in rekening brengt. Om het jaargemiddelde te berekenen, wordt bovendien gebruik gemaakt van de vier kwartaalsteekproeven. Eventuele extremen in de afzonderlijke kwartaalsteekproeven worden uitgevlakt in het jaargemiddelde, zodat dit ook steekproeftechnisch de meest aangewezen manier is om de opleidingsparticipatie te berekenen.

Eurostat maakt evenwel vooralsnog gebruik van tweede kwartaalcijfers voor het berekenen van de structurele indicatoren (waaronder levenslang leren) die gebruikt worden om de vooruitgang in de richting van de Lissabondoelstellingen te meten. Als we Vlaamse jaargemiddelden vergelijken met de (officiële) Europese cijfers inzake levenslang leren is dit dus niet optimaal. Om hieraan tegemoet te komen, maken we in dit rapport zowel voor de Vlaamse als voor de Europese cijfers gebruik van jaargemiddelden.

2. Scandinavië als primus van de Europese klas

In totaal neemt 9,4% van de bevolking tussen 25 en 64 jaar in EU-25 deel aan opleiding, zo zien we in figuur 1. De Scandinavische landen vervullen een voorbeeldfunctie binnen Europa op het vlak van levenslang leren: een vierde van de bevolking of meer volgt er een of andere vorm van opleiding. Zweden is met een opleidingsdeelname van 32,1% van de volwassen bevolking de absolute koploper. Het Verenigd Koninkrijk, Slovenië en Nederland zoeken aansluiting bij de Scandinavische kopgroep met opleidingspercentages van meer dan 15%. Vlaanderen bevindt zich met een vormingsparticipatie van 9,8% iets boven het EU-25-gemiddelde. Het streefdoel van 12,5% opleidingsdeelname dat Vlaanderen in het Pact van Vilvoorde vooropgesteld heeft voor 2010, is evenwel nog niet bereikt. In België ligt de deelname aan opleiding met 8,6% wat lager dan in Vlaanderen. De nieuwe lidstaten presteren minder goed inzake levenslang leren in vergelijking met de rest van Europa. Negen van de tien nieuwe lidstaten laten opleidingspercentages lager dan het EU-25-gemiddelde optekenen. In de Zuid-Europese landen ligt de deelname aan levenslang leren eveneens aan de lage kant. Vooral Griekenland hinkt achterop met amper 1,8% opleidingsdeelname bij de volwassen bevolking.

Figuur 1. Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding (Vlaams Gewest, EU-lidstaten; 2004; referentieperiode van vier weken; jaargemiddelde)

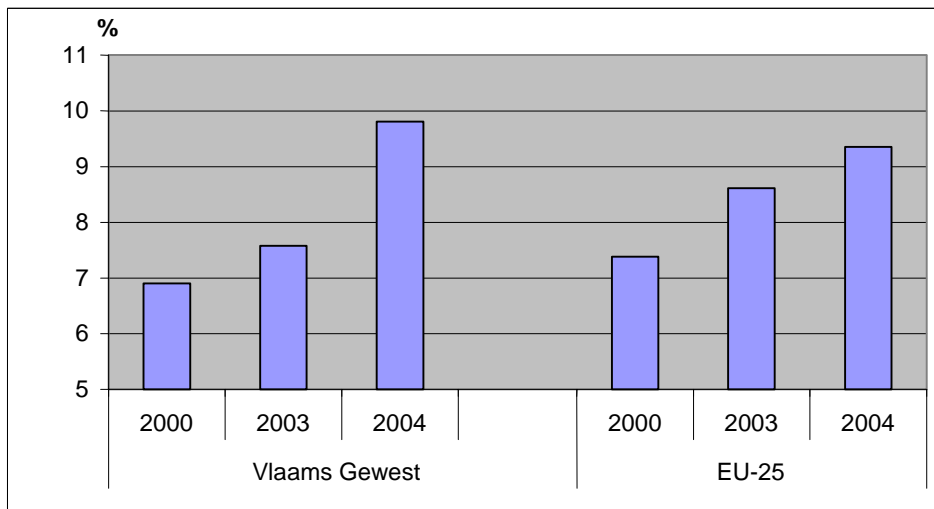
Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

In België en het Vlaams Gewest ligt de vormingsparticipatie van vrouwen en mannen anno 2004 min of meer op hetzelfde niveau. In de grote meerderheid van de Europese lidstaten hebben de vrouwen echter een voorsprong qua opleidingsdeelname. De voorsprong van de Europese vrouw op de opleidingsmarkt is voornamelijk toe te schrijven aan de geschoolde, beroepsactieve vrouwen (niet in figuur). Binnen de groep van de laaggeschoolden is er immers gemiddeld in EU-25 geen geslachtsverschil qua opleidingsdeelname en bij de Europese niet-beroepsactieven keert de balans zelfs om: bij hen zijn het de mannen die gemiddeld het meest deelnemen aan vorming.

3. Levenslang leren doorheen de jaren

Figuur 2 toont de deelname aan opleiding in het Vlaams Gewest en in EU-25 voor de jaren 2000, 2003 en 2004. In 2000 en 2003 ligt het opleidingspercentage in het Vlaams Gewest lager dan in EU-25. Vanaf 2004 stijgt het Vlaamse cijfer echter uit boven het Europese gemiddelde.

Figuur 2. Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding (Vlaams Gewest, EU-25; 2000, 2003, 2004; referentieperiode van vier weken; jaargemiddelde)

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

De veranderingen in de bevraging van levenslang leren in EAK maken dat er voor het Vlaams Gewest in 2004 een breuk plaatsvindt op het vlak van de vergelijkbaarheid met de voorgaande jaren. Van 2000 tot 2003 is er een duidelijke stijging van de opleidingsdeelname te zien van 6,9% naar 7,6%. De opleidingsdeelname zoals gemeten in 2004 ligt echter nog een stuk hoger, namelijk op 9,8%. Na de tendens van stijgende opleidingsparticipatie in de periode 2000-2003 kunnen we een verdere toename van de opleidingsdeelname verwachten in 2004. Het verschil tussen de cijfers voor 2003 en 2004 mag evenwel niet volledig toegeschreven worden aan een reële stijging van de opleidingsparticipatie. Er speelt daarnaast ook een bevragingseffect.

Hervorming van de vragen omtrent levenslang leren

In de EAK-vragenlijst werden de vragen omtrent onderwijs en opleiding grondig hervormd voor de bevraging van 2004. In 2003 en de voorgaande jaren werd het al dan niet volgen van onderwijs of een opleiding op de volgende manier bevraagd:

“Heeft M_ tijdens de referentiemaand (referentieweek en de 3 voorafgaande weken) onderwijs of een opleiding gevolgd, met of zonder band met het beroep?”

- Ja
- Neen”

Vanaf 2004 peilen twee verschillende vragen naar de opleidingsparticipatie van de bevolking:

“Was M_ tijdens de referentiemaand (referentieweek en de 3 voorafgaande weken) student of leerling in het REGULIER ONDERWIJS (inclusief leercontract)?”

- Ja
- Neen”

“Heeft M_ tijdens de referentiemaand (referentieweek en de 3 voorafgaande weken) deelgenomen aan cursussen, seminars, conferenties, enz BUITEN HET REGULIER ONDERWIJSSYSTEEM?”

- Ja
- Neen”

De opleidingsparticipatie werd in 2004 veel explicieter bevestigd door een onderscheid te maken tussen deelname aan opleiding in het regulier onderwijs en buiten het regulier onderwijs (voor definities, zie kader p. 17). Door het niet-regulier onderwijs uitdrukkelijk te bevragen en hiervan ook voorbeelden te geven (cursussen, seminaries, conferenties), zullen allicht meer mensen zeggen dat ze deelgenomen hebben aan deze vorm van onderwijs dan in de voorgaande jaren. Daarom is de sterke toename van de opleidingsparticipatie tussen 2003 en 2004 naast een werkelijke stijging ook ten dele het gevolg van de veranderingen in de vraagstelling.

In EU-25 is het verschil tussen het gemiddeld opleidingspercentage in 2004 en in de voorgaande jaren kleiner dan in het Vlaams Gewest. In 2000 nam 7,4% van de Europeanen deel aan permanente vorming. In 2003 was dit 8,6% en in 2004 9,4%. Anders dan in het Vlaams Gewest is de hervorming van de vragen omtrent onderwijs en opleiding in de Europese Unie gespreid over verschillende jaren. Heel wat landen hebben vóór de bevraging van 2003 reeds het onderscheid tussen vormingsparticipatie in het regulier onderwijs en buiten het regulier onderwijs ingevoerd. In andere lidstaten, waaronder België, kwam deze hervorming pas in 2004 in de vragenlijst tot uiting. Bovendien hebben sommige landen de vragen rond onderwijs en opleiding pas aangepast voor de bevraging van 2005. Dit maakt dat het bevragingseffect gemiddeld in de Europese Unie niet tot uiting komt in één bepaald jaar maar verspreid is over verschillende jaren.

4. Wie leert een leven lang?

In tabel 3 zien we welk percentage van de bevolking in het Vlaams Gewest en in EU-25 tussen 25 en 64 jaar een vorm van opleiding binnen of buiten het regulier onderwijssysteem heeft gevolgd tijdens de vier weken voorafgaand aan de bevraging. In totaal nam 9,8% van de bevolking op arbeidsleeftijd in het Vlaams Gewest en 9,4% in de Europese Unie deel aan opleiding tijdens de bevrageerde periode. De deelnamekans verschilt naargelang leeftijd, onderwijsniveau, arbeidsmarktpositie en geslacht.

Tabel 3. Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding naar leeftijd, onderwijsniveau, arbeidsmarktpositie en geslacht (Vlaams Gewest, EU-25; 2004; referentieperiode van vier weken; jaargemiddelde)

(%)	Vlaams Gewest	EU-25
25-39 jaar	12,9	13,4
40-49 jaar	10,2	8,6
50-64 jaar	6,0	5,1
Laaggeschoold	3,9	2,6
Middengeschoold	8,6	9,6
Hooggeschoold	18,0	18,4
Werkend	11,4	10,4
Werkzoekend	12,6	7,2
Niet-beroepsactief	5,2	6,9
Vrouw	9,7	10,1
Man	9,9	8,6
Totaal	9,8	9,4

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Jongvolwassenen nemen beduidend vaker deel aan opleiding dan oudere personen op arbeidsleeftijd. Zo ligt in het Vlaams Gewest de deelnamekans aan opleiding van de jongste leeftijdsgroep (12,9%) meer dan dubbel zo hoog als die van ouderen (6,0%). In EU-25 zijn de verschillen tussen de leeftijdsgroepen nog sterker uitgesproken dan in het Vlaams Gewest: de jongste leeftijdsgroep

neemt in EU-25 meer deel aan opleiding dan in Vlaanderen (13,4% tegenover 12,9%). Voor de oudere leeftijdsgroepen geldt het omgekeerde: 40-49-jarigen volgen minder vaak opleiding in EU-25 (8,6%) dan in het Vlaams Gewest (10,2%). Ook bij de 50-64-jarigen ligt de deelnamekans met 5,1% lager in Europa dan in Vlaanderen (6,0%).

Van alle onderzochte persoonskenmerken springen de verschillen naar bereikt onderwijsniveau het meest in het oog. Hier speelt een duidelijk mattheüseffect: personen die reeds hooggeschoold zijn, nemen het meest deel aan bijkomende vorming; laagopgeleiden daarentegen het minst. Initieel onderwijs is dus zeer belangrijk voor de deelname aan permanente vorming. Hooggeschoolden (met een diploma universitair of niet-universitair hoger onderwijs) zijn het studeren gewoon, en zij nemen dan ook meer deel aan vorming op volwassen leeftijd. Laaggeschoolden – dit zijn personen die geen diploma van het hoger secundair onderwijs behaald hebben – hebben vaak minder kansen om deel te nemen aan verdere vorming tijdens het volwassen leven. Amper 3,9% van hen neemt anno 2004 deel aan opleiding in het Vlaams Gewest. Gemiddeld in EU-25 zijn laaggeschoolden met een opleidingsdeelname van 2,6% nog slechter af. Middengeschoolden nemen dan weer iets vaker deel aan opleiding in EU-25 (9,6%) dan in het Vlaams Gewest (8,6%). Hooggeschoolden zijn in Europa ongeveer evenveel bezig met permanente vorming (18,4%) als in Vlaanderen (18,0%). De algemene stijging van het onderwijsniveau binnen de bevolking de voorbije decennia houdt de belofte in van een verdere stijging van de deelname aan permanente vorming.

De opleidingsdeelname naar arbeidsmarktpositie toont een opvallend verschil tussen het Vlaams Gewest en EU-25 wat betreft de positie van de werkzoekenden (ILO⁶). In het Vlaams Gewest neemt de groep van de werkzoekenden met 12,6% het vaakst deel aan opleiding, meer nog dan de werkenden (11,4%). Mogelijk speelt de trajectbegeleiding van Vlaamse werkzoekenden hierin een belangrijke rol. Gemiddeld in EU-25 ligt de opleidingsdeelname van de werkzoekenden op een veel lager niveau (7,2%) en zoekt daarmee eerder aansluiting bij de groep van de niet-beroepsactieven (6,9%). Andere verschillen zien we bij de werkenden, die in Vlaanderen vaker deelnemen aan opleiding dan in EU-25 (11,4% tegenover 10,4%). De niet-beroepsactieven volgen dan weer minder vaak vorming in Vlaanderen dan in EU-25 (5,2% tegenover 6,9%). Dit laatste is mogelijk te verklaren door een hoger aandeel studenten in initiële opleiding bij de 25-plussers in de Europese Unie in vergelijking met Vlaanderen. In het Vlaams Gewest hebben de meeste jonge mensen op 25-jarige leeftijd hun initiële opleiding afgerond. In andere Europese landen zoals Duitsland, Denemarken, Finland en Zweden zijn ook nog een aantal 25-plussers bezig hun initieel onderwijs af te werken omwille van verschillen in het onderwijssysteem (OECD, 2005, p. 410). Als we de 25-30-jarigen niet mee in rekening nemen bij het bepalen van de opleidingsdeelname van de niet-beroepsactieven is er maar weinig verschil meer tussen het Vlaams Gewest (4,3%) en EU-25 (4,0%).

De verschillen inzake opleidingsdeelname naar geslacht, ten slotte, zijn beperkt in het Vlaams Gewest: Vlaamse vrouwen nemen met 9,7% ongeveer evenveel deel aan opleidingen als Vlaamse mannen (9,9%). In EU-25 is er een duidelijk verschil in het voordeel van de vrouwen: zij nemen met 10,1% vaker deel aan opleiding dan mannen (8,6%).

Levenslang leren wordt onder meer gepromoot als een manier om de inzetbaarheid van het individu op de arbeidsmarkt te verruimen. We bekijken hieronder de toegang tot opleiding van de groep van de *werkenden* meer in detail. Niet alle werkenden hebben dezelfde kansen op vorming, zo toont tabel 4. In totaal volgen de werkenden in het Vlaams Gewest iets vaker opleiding dan in EU-25 (11,4% tegenover 10,4%).

⁶ Werkzoekenden volgens de definitie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) zijn niet-werkenden die actief naar werk hebben gezocht in een referentieperiode van vier weken en die binnen de twee weken een nieuwe job kunnen beginnen, en niet-werkenden die een job hebben gevonden die binnen de drie maanden begint.

Tabel 4. Aandeel van de werkenden (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding naar leeftijd, onderwijsniveau en geslacht (Vlaams Gewest, EU-25; 2004; referentieperiode van vier weken; jaargemiddelde)

(%)	Vlaams Gewest	EU-25
25-39 jaar	12,7	12,5
40-49 jaar	10,9	9,6
50-64 jaar	9,1	7,7
Laaggeschoold	4,7	3,1
Middengeschoold	9,0	9,7
Hooggeschoold	18,5	18,5
Vrouw	11,9	12,5
Man	11,0	8,8
Totaal	11,4	10,4

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Jonge werkenden nemen meer deel aan opleiding dan oudere werknemers, zowel in het Vlaams Gewest als in EU-25. In Vlaanderen neemt 12,7% van de 25-39-jarige werkenden deel aan opleiding, tegenover 9,1% van de 50-64-jarigen. In EU-25 is het verschil tussen jong en oud zelfs nog groter, vooral omdat de Europese 50-plussers (7,7%) nog minder deelnemen aan vorming dan in Vlaanderen (9,1%). Ook bij de werkende 40-49-jarigen doen de Vlamingen het beter: 10,9% van deze leeftijdsgroep volgt vorming in Vlaanderen, tegenover 9,6% gemiddeld in Europa. In het Vlaams Gewest ligt de vormingsparticipatie van de oudere generaties werkenden dus op een hoger niveau dan gemiddeld in de Europese Unie. Dit werpt een ander licht op de zeer lage werkzaamheidsgraad van ouderen op arbeidsleeftijd, waarvoor ons land reeds herhaaldelijk op het matje geroepen werd door Europa. Onze ouderen zijn in mindere mate werkzaam dan gemiddeld in de Europese Unie, maar diegenen die aan het werk zijn, nemen wel vaker deel aan vorming dan gemiddeld in Europa.

De verschillen naar onderwijsniveau wijzen ook bij de werkenden op de precare positie van laaggeschoolden. Minder dan een op de twintig laaggeschoolde werkenden neemt deel aan verdere vorming in Vlaanderen, tegenover bijna een op de vijf hooggeschoolde werkenden. Met een opleidingsdeelname van 4,7% zijn de laagopgeleide werkenden in Vlaanderen wél beter af dan gemiddeld in EU-25, waar slechts 3,1% van hen deelneemt aan vorming. Dit maakt de pil van de in Europees perspectief lage werkzaamheidsgraad van Vlaamse laaggeschoolden wat minder bitter om te slikken. Middengeschoolde arbeidskrachten volgen dan weer minder opleiding in het Vlaams Gewest (9,0%) dan gemiddeld in de Europese Unie (9,7%). De vormingsparticipatie van hooggeschoolde werkenden ligt in Vlaanderen en Europa op hetzelfde hoge niveau (18,5%).

Met 11,9% nemen werkende vrouwen in Vlaanderen iets vaker deel aan opleiding dan werkende mannen (11,0%). In EU-25 is het verschil tussen werkende vrouwen en mannen nog sterker uitgesproken in het voordeel van de vrouw: 12,5% van de werkende Europese vrouwen neemt deel aan vorming tegenover slechts 8,8% van de werkende mannen.

Het deelnemersprofiel van de 25-64-jarigen beklemtoont de zorgwekkende positie van laaggeschoolden op de opleidingsmarkt. Het initieel onderwijs dat werd genoten is een belangrijke factor voor de deelname aan permanente vorming op volwassen leeftijd. Dit is een goede reden om de onderwijsprestaties van de min-25-jarigen eens van naderbij te bekijken, hoewel zij niet de prioritaire doelgroep vormen van het beleid rond levenslang leren. De scholingsgraad van de min-25-jarigen heeft voorspellende kracht voor de mate waarin de komende generatie zal participeren aan permanente vorming op volwassen leeftijd. Daarom bekijken we de ongekwalificeerde uitstroom en het aandeel jongvolwassenen dat wel een kwalificatie behaald heeft.

5. Wie doet de boeken dicht?

De ongekwalificeerde uitstroom meet het aandeel van de jongeren tussen 18 en 24 jaar dat laaggeschoold is (met maximaal een diploma lager secundair onderwijs) en geen verdere opleiding volgt. De ongekwalificeerde uitstroom volgens de Europese definitie wordt berekend op basis van het onderwijsniveau en het al dan niet deelnemen aan verdere opleiding in het regulier of in het niet-regulier onderwijs. Jongeren die ongekwalificeerd de schoolbanken verlaten, hebben minder kansen op de arbeidsmarkt. Op het vlak van permanente vorming hebben ze minder kansen op bijkomende (formele of informele) opleiding tijdens de eerste job en ze zijn bovendien minder in staat om doorheen hun eerste job bijkomende vaardigheden te verwerven dan gekwalificeerde schoolverlaters. Laaggeschoolde jongeren blijken dus niet in staat om hun achterstand aan opleiding en vaardigheden via werkervaring in te halen (Vanoverberghe, Verhaest & Omeij, 2005). De Europese Unie heeft schooluitval dan ook tot een van haar prioriteiten gemaakt en wil de ongekwalificeerde uitstroom uit het onderwijs tegen 2010 omlaag brengen tot 10%.

De enige cijfers die we voor de Europese Unie beschikbaar hebben om met Vlaanderen te kunnen vergelijken, zijn de structurele indicatoren (tweede kwartaalcijfers). Hieruit blijkt dat de ongekwalificeerde uitstroom in Vlaanderen beperkt blijft in vergelijking met de Europese Unie (zie tabel 5). 10,1% van de Vlaamse 18-24-jarigen heeft ongekwalificeerd het onderwijs verlaten, tegenover gemiddeld 15,7% in EU-25. Het Europese streefdoel van maximaal 10% ongekwalificeerde uitstroom is voor Vlaamse jongeren dus binnen handbereik. De verschillen naar geslacht zijn evenwel aanzienlijk: 7,6% van de Vlaamse meisjes heeft ongekwalificeerd het onderwijs verlaten, tegenover 12,7% van de Vlaamse jongens. Gemiddeld in Europa zijn 13,3% van de 18-24-jarige meisjes vroegtijdig uitgestroomd uit het onderwijs. Bij de Europese jongens loopt dit percentage op tot 18,1%.

Tabel 5. Ongekwalificeerde uitstroom: laaggeschoolde jongeren (18-24 jaar) die niet deelnemen aan verdere opleiding (Vlaams Gewest, EU-25; 2004; tweede kwartaalcijfers)

(%)	Vrouw	Man	Totaal
Vlaams Gewest	7,6	12,7	10,1
EU-25	13,3	18,1	15,7

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Zoals in paragraaf 1 vermeld, heeft het jaargemiddelde echter onze voorkeur voor het weergeven van opleidingsgegevens. Bij het bepalen van de ongekwalificeerde uitstroom volgens de Europese definitie schuilt er dan opnieuw een methodologisch addertje onder het gras. Het is van belang om leerlingen of studenten in zomervakantie goed te kunnen plaatsen, want zij zijn niet vroegtijdig uitgestroomd uit het onderwijs. Tabel 6 geeft voor het Vlaams Gewest de ongekwalificeerde uitstroom in de vier kwartalen van 2004 en in het jaar 2004. Het percentage ongekwalificeerde uitstroom voor het derde kwartaal is een overschatting omdat ook heel wat studenten in zomervakantie zeggen dat ze geen opleiding of vorming gevolgd hebben tijdens de voorafgaande vier weken. Hierdoor worden zij onterecht bij de ongekwalificeerde uitstroom gerekend, terwijl deze jongeren bij het begin van het volgende schooljaar wellicht opnieuw onderwijs zullen volgen. Als gevolg van dit derde kwartaalcijfer is ook de ongekwalificeerde uitstroom op jaarbasis enigszins overschat.

Tabel 6. Ongekwalificeerde uitstroom: laaggeschoolde jongeren (18-24 jaar) die niet deelnemen aan verdere opleiding (Vlaams Gewest; 2004)

(%)	Vrouw	Man	Totaal
1ste kwartaal	8,7	9,8	9,3
2e kwartaal	7,6	12,7	10,1
3e kwartaal	10,2	16,7	13,6
4e kwartaal	8,4	13,6	11,1
Jaargemiddelde	8,7	13,3	11,0

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Hervorming van de vragen omtrent ongekwalificeerde uitstroom

Vanaf 2005 bestaat de mogelijkheid om de studenten in schoolvakantie correct te plaatsen bij het berekenen van de ongekwalificeerde uitstroom volgens de Europese definitie. In de EAK-vragenlijst van 2005 wordt expliciet gevraagd of de respondent student of leerling in schoolvakantie is:

“Was M_ tijdens de referentiemaand (referentieweek en de 3 voorafgaande weken) student of leerling in het REGULIER ONDERWIJS (inclusief leercontract en sociale promotie)?

-Ja

-M_ is student in schoolvakantie

-Neen”

Er bestaat echter nog een andere mogelijkheid om de ongekwalificeerde uitstroom te berekenen op basis van de EAK-vragenlijst. Een vraag in de EAK-vragenlijst van 2004 peilt naar het sociaal-economisch statuut, waarbij de respondent kan aanduiden student te zijn. Door het onderwijsniveau en het al dan niet deelnemen aan verdere opleiding in het regulier of het niet-regulier onderwijs te combineren met het al dan niet student zijn, kunnen we de ongekwalificeerde uitstroom berekenen zonder de studenten in zomervakantie bij de vroegtijdige schoolverlaters te rekenen.

Tabel 7. Ongekwalificeerde uitstroom: laaggeschoolde jongeren (18-24 jaar) die geen student zijn en niet deelnemen aan verdere opleiding (Vlaams Gewest; 2004)

(%)	Vrouw	Man	Totaal
1ste kwartaal	8,7	9,8	9,3
2e kwartaal	7,4	12,7	10,0
3e kwartaal	7,8	13,6	10,9
4e kwartaal	8,4	13,6	11,1
Jaargemiddelde	8,1	12,5	10,3

Bron: NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

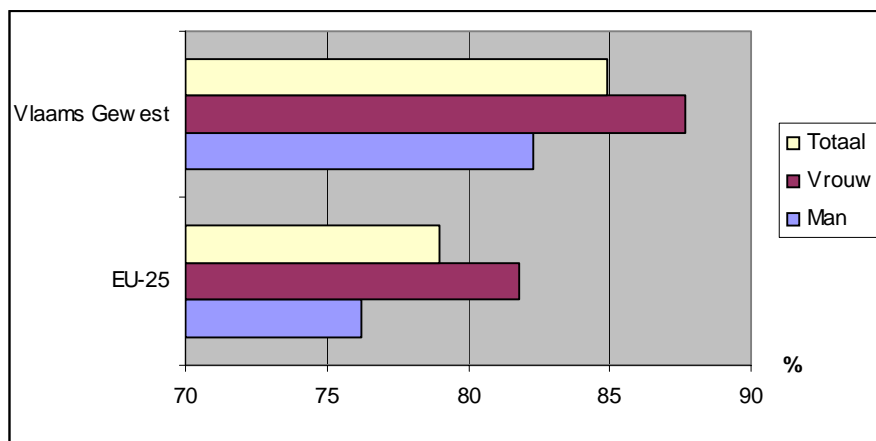
Bij deze manier van berekenen zien we in tabel 7 een meer uniform beeld van de ongekwalificeerde uitstroom in de vier kwartalen dan in de vorige tabel. De ongekwalificeerde uitstroom is in het derde kwartaal niet meer hoger dan in de andere kwartalen. Ook het jaargemiddelde ligt in tabel 7 lager dan in tabel 6 en geeft bijgevolg een juister beeld van de reële vroegtijdige uitstroom uit het onderwijs. De percentages ongekwalificeerde uitstroom in de andere kwartalen stemmen in tabel 6 en 7 grotendeels overeen, wat bevestigt dat inderdaad de studenten in zomervakantie het verschil uitmaken bij deze twee manieren om de ongekwalificeerde uitstroom te berekenen. Voor EU-25 kunnen we deze oefening niet maken omdat we voor de ongekwalificeerde uitstroom enkel cijfers van het tweede kwartaal ter beschikking hebben.

6. Goed begonnen is half gewonnen

Het met succes doorlopen van het hoger secundair onderwijs wordt algemeen beschouwd als een minimale vereiste om mee te kunnen in onze kennissamenleving. De Europese indicator 'schooningsgraad van de jongeren' geeft het aandeel weer van de 22-jarigen dat minstens een diploma van het hoger secundair onderwijs behaald heeft. De Europese Unie wil dit aandeel tegen 2010 zien stijgen tot 85%. Omwille van de praktische meetbaarheid wordt deze indicator geoperationaliseerd als het aandeel van de 20-24-jarigen dat minimaal een diploma van het hoger secundair onderwijs behaald heeft.

In figuur 3 zien we dat het Europees streefpercentage anno 2004 reeds binnen handbereik is in het Vlaams Gewest (84,9%). Dit is vooral te danken aan de goede onderwijsprestaties van Vlaamse meisjes: 87,7% van de jongvolwassen vrouwen heeft minimaal een diploma van het hoger secundair onderwijs in handen. Daar staan 82,3% van de Vlaamse jongens uit die leeftijdsgroep tegenover. Het aandeel 20-24-jarigen met een diploma hoger secundair onderwijs ligt in EU-25 met 79,0% beduidend lager dan in Vlaanderen. In Europa doen jonge vrouwen het eveneens beter dan jonge mannen (81,8% tegenover 76,2%). Personen die na hun 25ste verjaardag een diploma van het hoger secundair onderwijs behalen, vallen evenwel buiten het bereik van deze indicator.

Figuur 3. Aandeel van de 20-24-jarigen met minimaal een diploma hoger secundair onderwijs (Vlaams Gewest, EU-25; 2004; jaargemiddelde⁷)

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

7. De ad hoc module als extraatje

Jaarlijks gaan de Labour Force Survey en de Enquête naar de Arbeidskrachten op het einde van de basisvragenlijst dieper in op een welbepaald thema dat varieert van jaar tot jaar. In 2003 was het onderwerp van deze 'ad hoc module' levenslang leren. Deze module biedt heel wat interessante informatie om Vlaanderen met Europa te vergelijken. Een nadeel is evenwel dat de referentieperiode waarin de deelname aan opleiding bevraagd wordt, niet dezelfde is als in de basisvragenlijst. In de module bedraagt de referentieperiode één jaar, tegenover vier weken in de basisvragenlijst. Daarom liggen de deelnamepercentages aan opleiding veel hoger bij de module in vergelijking met de basisvragenlijst (zie tabel 8). Anno 2003 bedraagt de deelname aan opleiding bij

⁷ Aangezien deze cijfers jaargemiddelden zijn, wijken zij licht af van de structurele indicatoren van Eurostat, die het tweede kwartaal als basis hebben.

de 25-64-jarigen in de basisvragenlijst (referentieperiode van vier weken) 7,6% in het Vlaams Gewest en 8,6% in EU-25. De deelnamepercentages in de module (referentieperiode van één jaar) lopen op tot 39,6% in Vlaanderen en 42,0% in Europa.

In de ad hoc module 2003 is de deelname aan zelfstudie uitdrukkelijk bevraagd als vorm van levenslang leren naast het regulier onderwijs en het niet-regulier onderwijs (voor definities, zie kader p. 17). We geven in tabel 8 de algemene opleidingspercentages ook zonder zelfstudie weer voor de module omdat het hierbij veel meer dan bij de andere opleidingsvormen om een subjectieve inschatting van de respondent gaat. We bekomen dan een opleidingsdeelname van 24,4% voor het Vlaams Gewest en 19,5% voor EU-25. Door zelfstudie af te zonderen stijgt het Vlaams opleidingspercentage boven dat van EU-25 uit. Het uitsluiten van zelfstudie doet het opleidingspercentage dus sterker dalen in EU-25 dan in het Vlaams Gewest. Hieruit kunnen we afleiden dat zelfstudie als opleidingsvorm in EU-25 een meer prominente plaats inneemt dan in Vlaanderen. Verderop in de analyse is het niet meer mogelijk om zelfstudie af te zonderen uit het opleidingspercentage.

Tabel 8. Aandeel van de bevolking (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding (Vlaams Gewest, EU-25; 2003)

(%)	Vlaams Gewest	EU-25
Referentieperiode van 4 weken	7,6	8,6
Referentieperiode van 1 jaar	39,6	42,0
Referentieperiode van 1 jaar, excl. zelfstudie	24,4	19,5

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Het verschil in referentieperiode tussen de module en de basisvragenlijst heeft tot gevolg dat de ad hoc module niet geschikt is om de vooruitgang in de richting van de Lissabondoelstellingen te meten. De Europese indicator inzake levenslang leren is immers gebaseerd op een referentieperiode van vier weken. We gebruiken de gegevens uit de module dan ook niet om te vergelijken met de Europese indicator, maar wel om een beter beeld te krijgen van de werkenden die deelnemen aan permanente vorming en van de kenmerken van de gevolgde opleidingen.

7.1 Werkenden in opleiding in het vizier

De deelname aan levenslang leren verschilt van beroepsgroep tot beroepsgroep, zowel in Vlaanderen als in Europa (zie tabel 9). Bedrijfsleiders, hoger kaderpersoneel, intellectuele en wetenschappelijke beroepen en tussenkader nemen het meest deel aan opleiding (62,0% in Vlaanderen en 64,8% in EU-25), gevolgd door de lagere bediendefuncties (45,5% in Vlaanderen en 45,1% in EU-25), de geschoolde arbeiders (29,4% in Vlaanderen en 34,4% in EU-25) en tenslotte de ongeschoolde arbeiders (27,3% in Vlaanderen en 27,7% in EU-25). Deze gedifferentieerde deelname aan opleiding naargelang beroepsgroep hangt uiteraard sterk samen met het onderwijsniveau: hogere functies worden voornamelijk uitgeoefend door hooggeschoolden en het zijn de hogeropgeleiden die het meest deelnemen aan vorming. In Vlaanderen en in EU-25 bestaan gelijkaardige verschillen tussen de beroepsgroepen inzake opleidingsparticipatie. Het grootste verschil tussen Vlaanderen en Europa zien we bij de landbouwers, geschoolde arbeiders en ambachtsberoepen. Deze groep neemt in EU-25 met 34,4% duidelijk meer deel aan opleiding dan in Vlaanderen (29,4%).

Tabel 9. Aandeel van de werkenden (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding naar beroepsgroep (Vlaams Gewest, EU-25; 2003; referentieperiode van één jaar)

(%)	Vlaams Gewest	EU-25
Bedrijfsleiders, hoger kaderpersoneel, intellectuele en wetenschappelijke beroepen, tussenkader	62,0	64,8
Administratief bedienden, dienstverlenend en verkooppersoneel	45,5	45,1
Landbouwers, geschoolde arbeiders en ambachtsberoepen	29,4	34,4
Bedieners van machines en installaties, montagearbeiders, ongeschoolde arbeiders en bedienden	27,3	27,7
Totaal⁸	46,9	47,5

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Bepaalde kenmerken van de werkgever hangen eveneens samen met het meer of minder volgen van opleidingen door de werknemers binnen het bedrijf. Om een beeld te krijgen van deze verschillen kijken we naar de sector van tewerkstelling (tabel 10) en de omvang van de lokale vestiging (tabel 11). Tabel 10 toont de deelname aan opleiding bij de werkenden naar sector van tewerkstelling in het Vlaams Gewest en in EU-25.

Tabel 10. Aandeel van de werkenden (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding naar sector van tewerkstelling (Vlaams Gewest, EU-25; 2003; referentieperiode van één jaar)

(%)	Vlaams Gewest	EU-25
Landbouw, jacht en bosbouw	33,2	37,5
Industrie	36,7	39,0
Diensten ⁹	50,9	52,3
Totaal	46,7	47,6

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

In de tertiaire en quartaire sector (diensten) ligt de opleidingsparticipatie beduidend hoger dan in de andere twee sectoren. Levenslang leren is het minst ingeburgerd in de primaire sector (landbouw, jacht en bosbouw). De industrie doet het beter dan de primaire sector, maar staat nog ver af van de hoge opleidingspercentages die de dienstensectoren laten optekenen. Het voornaamste verschil tussen Vlaanderen en Europa vinden we in de landbouw, jacht en bosbouw. Het opleidingspercentage in deze sector ligt wat hoger in EU-25 dan in het Vlaams Gewest (37,5% tegenover 33,2%). Aangezien de landbouw, jacht en bosbouw vooral in Vlaanderen een zeer kleine sector is in vergelijking met de industrie en de diensten, is wel enige omzichtigheid vereist bij het interpreteren van deze opleidingspercentages. In het Vlaams Gewest is anno 2003 slechts 1,7% van de totale tewerkstelling (25-64 jaar) toe te schrijven aan de primaire sector (excl. visserij). In EU-25 bedraagt het aandeel van de landbouw, jacht en bosbouw 5,0% (niet in tabel).

⁸ De totaalpercentages in deze tabel en in de twee volgende tabellen wijken licht af van elkaar omwille van verschillen in het aantal respondenten dat de vraag beantwoord heeft.

⁹ Op de website van Eurostat wordt geen onderscheid gemaakt tussen commerciële en niet-commerciële diensten (tertiaire en quartaire sector).

Tabel 11. Aandeel van de werkenden (25-64 jaar) dat deelneemt aan opleiding naar omvang van de lokale vestiging (Vlaams Gewest, EU-25; 2003; referentieperiode van één jaar)

(%)	Vlaams Gewest	EU-25
1-10 werknemers	44,7	43,3
11-49 werknemers	44,4	49,0
50 of meer werknemers	49,5	50,7
Totaal	46,9	48,2

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Werkenden volgen het vaakst opleiding in grotere vestigingen met vijftig of meer werknemers, zowel in het Vlaams Gewest als in EU-25 (tabel 11). In EU-25 ligt de vormingsdeelname het laagst in kleine vestigingen met minder dan tien werknemers. De cijfers voor het Vlaams Gewest geven een gelijkaardig opleidingspercentage voor kleine en voor middelgrote vestigingen. In EU-25 doen de middelgrote vestigingen (11-49 werknemers) het beter dan in Vlaanderen. Merk op dat deze tabel de opleidingsdeelname naar omvang van de lokale vestiging weergeeft. Dit impliceert dat sommige kleine of middelgrote lokale vestigingen onderdeel kunnen zijn van een grote onderneming met een uitgewerkt opleidingsbeleid, wat de cijfers voor vormingsdeelname in KMO's opwaarts kan vertekenen. Kleine bedrijven investeren namelijk opmerkelijk minder in opleiding dan grotere bedrijven vanaf 50 werknemers (Hoger Instituut voor de Arbeid, 2003, p. 130; Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2005, p. 51).

7.2 Opleidingen bestudeerd

Volwassenenvorming kan plaatsvinden in het regulier onderwijssysteem, buiten het regulier onderwijssysteem of via zelfstudie. De Europese 'Task Force on Measuring Lifelong Learning' omschrijft deze drie categorieën van levenslang leren als volgt.

Opleidingsdeelname in het regulier onderwijs omvat het formele leren in reguliere onderwijs- en opleidingsinstellingen. De diploma's en getuigschriften die deze instellingen uitreiken zijn officieel erkend. Het regulier onderwijs in Vlaanderen omvat het secundair onderwijs, alternerend leren, leercontract en ondernemersopleiding bij het Vlaams Instituut voor Zelfstandig Ondernemen (VIZO), kunstonderwijs, postsecundair, hoger en universitair onderwijs en onderwijs voor sociale promotie.

Leren buiten het regulier onderwijssysteem (niet-formeel leren) vindt plaats buiten de grote onderwijs- en opleidingsstructuren. De leeractiviteiten maken geen deel uit van een formeel opleidingsprogramma. Het succesvol beëindigen van een dergelijk leertraject leidt niet noodzakelijk tot het verkrijgen van een officieel diploma of getuigschrift. Leren buiten het regulier onderwijssysteem kan plaatsvinden in opleidingscentra, op de werkplaats, binnen maatschappelijke organisaties of groeperingen, als een aanvulling op opleiding binnen formele systemen (kunst-, muziek-, kook- of sportklassen, privé-cursussen ter voorbereiding van een examen), via afstandsonderwijs, autorij-school, seminaries en conferenties.

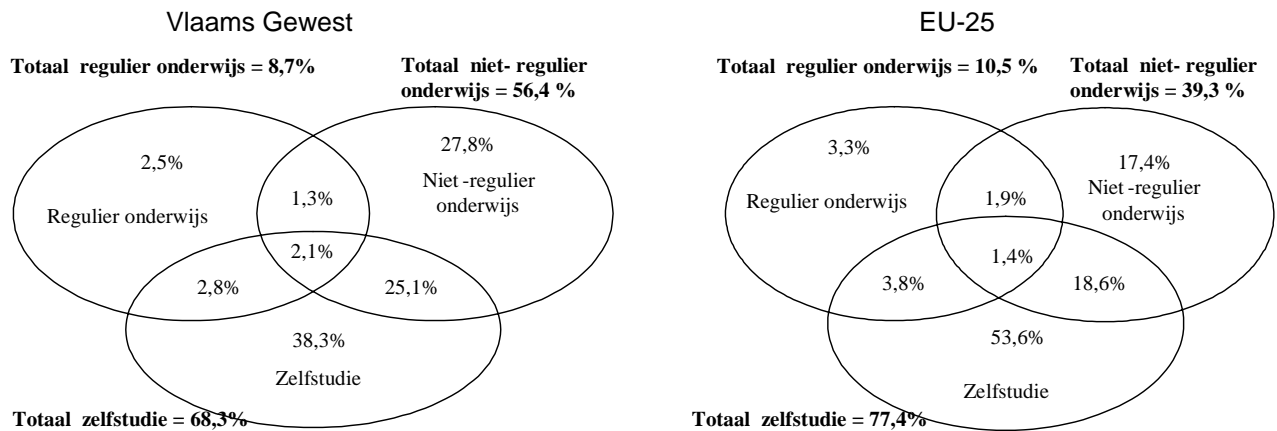
Informeel leren ten slotte, omvat leeractiviteiten die gericht zijn op het verbeteren van de kennis en vaardigheden, maar zonder directe hulp van een 'opleider'. Zelfstudie wordt in de module geoperationaliseerd als een leermethode met het oog op de verbetering van de eigen vaardigheden, die geen deel uitmaakt van een onderwijsactiviteit of studieprogramma binnen of buiten het reguliere onderwijssysteem. Vier vormen van zelfstudie worden expliciet bevraagd:

- Zelfstudie met behulp van gedrukt materiaal (boeken, gidsen, gespecialiseerde dagbladen of tijdschriften...);
- Computerondersteunde zelfstudie via internet;
- Zelfstudie met behulp van radio of televisie, audio- of videocassettes ofwel offline computerondersteund (cd-roms);
- Bezoek aan een bibliotheek, een leercentrum, een beroepsbeurs, enz.

Omwillen van deze manier van operationaliseren is het mogelijk dat heel wat *niet-doelgerichte* leeractiviteiten (bijvoorbeeld het lezen van een boek als ontspanning) toch vermeld worden onder de noemer van zelfstudie. Op die manier speelt er een grote mate van subjectiviteit mee bij het al dan niet definiëren van bepaald gedrag als zelfstudie. Binnen de Europese Unie kunnen culturele verschillen bovendien een invloed hebben op wat al dan niet onder de noemer van zelfstudie begrepen wordt. Om zelfstudie beter af te bakenen als een vorm van levenslang leren, zou nog meer de nadruk moeten gelegd worden op het doelgerichte karakter van de leeractiviteit. Bovendien werd de reden voor het ondernemen van de zelfstudieactiviteit (om werkgerelateerde of persoonlijke redenen) niet onderzocht.

Figuur 4 toont het aandeel van de bevolking in opleiding (=100%) dat zich bijschoolt volgens een bepaalde onderwijsvorm of combinatie van onderwijsvormen. Vormingsparticipatie door de bevolking op volwassen leeftijd vindt het meest frequent plaats via zelfstudie. In het Vlaams Gewest schoolt 68,3% van de bevolking in opleiding zich bij via zelfstudie. In EU-25 ligt dit aandeel nog hoger (77,4%). Het niet-regulier onderwijs komt op de tweede plaats: 56,4% van de Vlamingen in opleiding en 39,3% van de Europeanen in opleiding volgen hun vorming in het niet-regulier onderwijssysteem. Het niet-regulier onderwijs heeft in Vlaanderen dus aanzienlijk meer gewicht dan gemiddeld in Europa: een opmerkelijke vaststelling gezien het belang van het niet-regulier onderwijs bij levenslang leren. Het regulier onderwijs is hekkensluiter met 8,7% in het Vlaams Gewest en 10,5% in EU-25.

Figuur 4. Aandeel van de bevolking in opleiding (25-64 jaar) dat opleiding volgt binnen en buiten het reguliere onderwijssysteem en via zelfstudie (Vlaams Gewest, EU-25; 2003; referentieperiode van één jaar)

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Als we kijken naar het aandeel personen in opleiding dat verschillende onderwijsvormen combineert, dan valt op dat een op de vier Vlamingen in opleiding (25,1% + 2,1%) en een op de vijf Europeanen in opleiding (18,6% + 1,4%) vorming in het niet-regulier onderwijssysteem combineren met zelfstudie. Andere combinaties van onderwijsvormen zijn veel minder in trek, zowel in het Vlaams Gewest als in de Europese Unie.

Tabel 12. Aandeel van de bevolking in opleiding (25-64 jaar) via zelfstudie naar vorm van de zelfstudieactiviteit (Vlaams Gewest, EU-25; 2003; referentieperiode van één jaar)

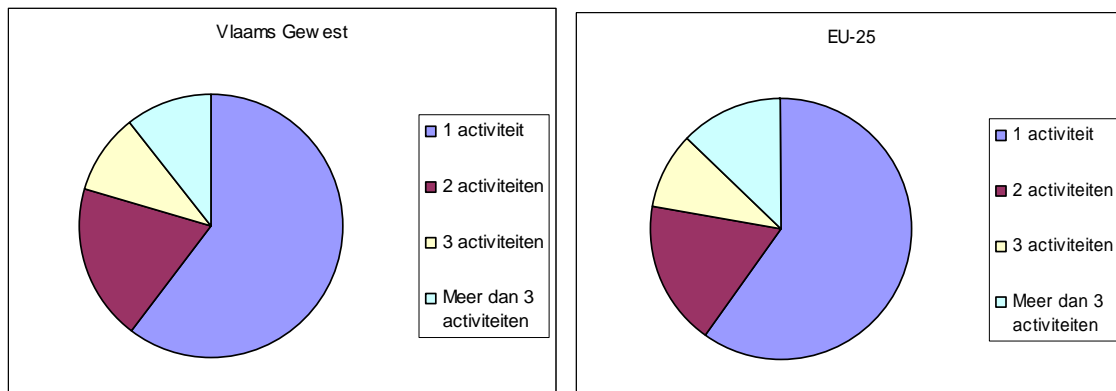
(%)	Vlaams Gewest	EU-25
Zelfstudie m.b.v. gedrukt materiaal	66,8	73,8
Computerondersteunde zelfstudie via internet	53,8	59,1
Zelfstudie m.b.v. radio of televisie, audio- of videocassettes ofwel offline computerondersteund (cd-roms)	38,7	46,5
Bezoek aan een bibliotheek, een leercentrum, een beroepsbeurs enz.	54,6	37,5
Totaal¹⁰	100,0	100,0

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Het gebruik van gedrukt materiaal zoals boeken, gidsen, gespecialiseerde dagbladen of tijdschriften is zowel in het Vlaams Gewest als in EU-25 de meest voorkomende manier om aan zelfstudie te doen (tabel 12). 66,8% van de Vlaamse inwoners die aan zelfstudie doen, maken hiervan gebruik. In EU-25 is dit zelfs 73,8%. In Vlaanderen komt het bezoek aan een bibliotheek, een leercentrum of een beroepsbeurs op de tweede plaats (54,6%), samen met computerondersteunde zelfstudie via internet (53,8%). Zelfstudie met behulp van audiovisuele materialen ten slotte, kan 38,7% van de Vlaamse autodidacten bekoren. In EU-25 neemt computerondersteunde zelfstudie via internet de tweede plaats in (59,1%), gevolgd door zelfstudie met behulp van audiovisuele materialen (46,5%). Een bezoek aan een bibliotheek, een leercentrum of een beroepsbeurs is gemiddeld in EU-25 de minst populaire vorm van zelfstudie (37,5%).

¹⁰ De som van de verschillende zelfstudieactiviteiten bedraagt meer dan 100% omdat een deel van de bevolking in opleiding via zelfstudie deze opleidingsvormen combineert.

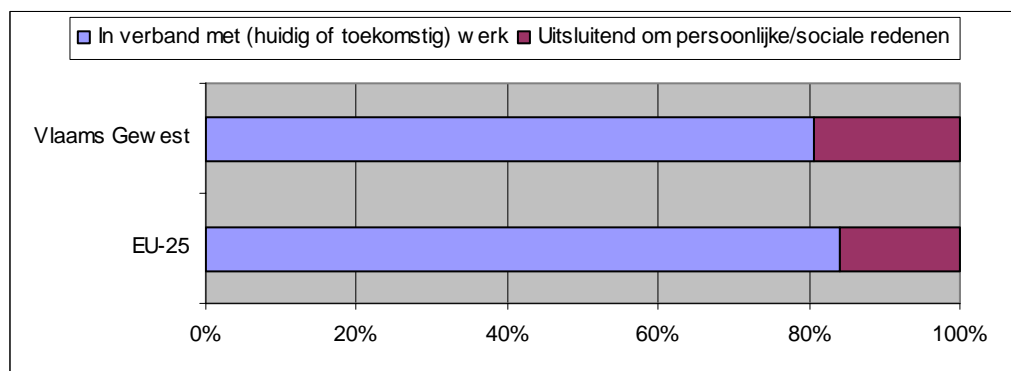
Figuur 5. Aandeel van de bevolking in opleiding (25-64 jaar) buiten het regulier onderwijssysteem dat één, twee, drie of meer opleidingsactiviteiten heeft gevolgd (Vlaams Gewest, EU-25¹¹; 2003; referentieperiode van één jaar)

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Het merendeel van de bevolking in opleiding buiten het regulier onderwijssysteem (60%) heeft tijdens het jaar voorafgaand aan de bevraging slechts één opleidingsactiviteit gevolgd (figuur 5). Een kleine 20% van alle opleidingsparticipanten heeft deelgenomen aan twee leeractiviteiten. Het volgen van drie opleidingsactiviteiten op één jaar tijd was weggelegd voor 10% van de bevolking in opleiding. Iets meer dan 10% volgde meer dan drie leeractiviteiten tijdens de bevroegde periode. De verschillen tussen Vlaanderen en EU-25 zijn op dit vlak beperkt.

Figuur 6. Reden voor deelname aan opleiding buiten het regulier onderwijssysteem (25-64 jaar; Vlaams Gewest, EU-25; 2003; referentieperiode van één jaar)

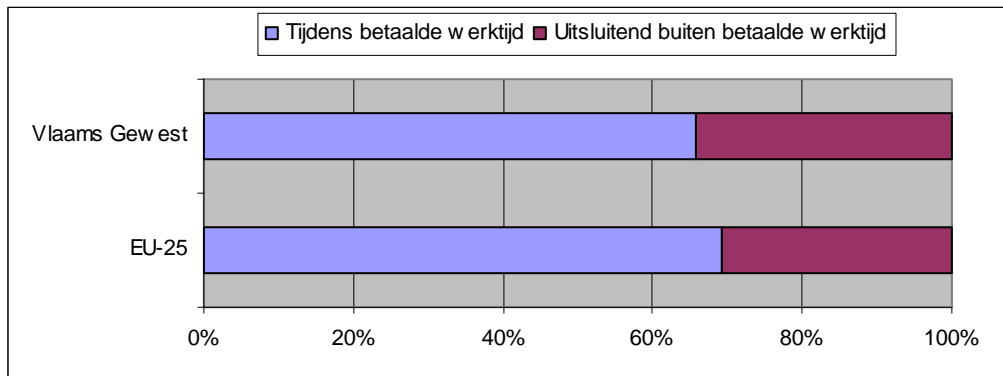

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

De overgrote meerderheid van de opleidingen die volwassenen volgen, houdt verband met de huidige of toekomstige werksituatie, zo zien we in figuur 6. 80,6% van de Vlamingen die aan opleiding hebben deelgenomen buiten het regulier onderwijs, heeft minstens één werkgerelateerde opleiding gevolgd. Slechts een op de vijf Vlaamse inwoners in opleiding volgt uitsluitend vorming om persoonlijke of sociale redenen. In EU-25 is de dominantie van werkgerelateerde opleidingen met 84,1% nog sterker uitgesproken dan in het Vlaams Gewest.

11 Exclusief Malta, Polen, Slovenië en Slowakije.

Figuur 7. Aandeel van de werkende bevolking in opleiding (25-64 jaar) buiten het regulier onderwijssysteem dat opleiding heeft gevolgd tijdens en buiten de betaalde werktijd (Vlaams Gewest, EU-25¹²; 2003; referentieperiode van één jaar)

Bron: Eurostat LFS, NIS EAK (Bewerking Steunpunt WAV)

Levenslang leren vindt bij de werkende bevolking hoofdzakelijk plaats tijdens de betaalde werktijd (figuur 7). Twee op de drie werkzame Vlamingen in opleiding volgen minstens één opleiding tijdens de betaalde arbeidstijd; een op de drie neemt uitsluitend deel aan vorming buiten de betaalde werkuren. Gemiddeld in de Europese Unie volgen de werkenden met 69,3% hun opleiding nog iets vaker binnen de bezoldigde werktijd dan in het Vlaams Gewest (65,8%).

8. Samengevat: Vlaanderen in het Europese peloton op weg naar Lissabon

De Europese Unie wil in 2010 de meest concurrentieële en dynamische kenniseconomie van de wereld zijn. In het licht van deze ambitie stelt Vlaanderen zich tot doel dat in 2010 minstens 12,5% van de Vlaamse inwoners van 25 tot 64 jaar deelneemt aan permanente vorming. De ongekwalificeerde uitstroom mag tegen dan nog maximaal 10% bedragen en van de jonge twintigers van 2010 moet minstens 85% het secundair onderwijs met succes afgerond hebben.

Een stand van zaken zes jaar vóór de Europese deadline toont een vormingsparticipatie van 9,8% in het Vlaams Gewest en 9,4% in EU-25. Daarmee bevindt het Vlaams Gewest zich op het vlak van levenslang leren midden in het Europese peloton. De koptrekkers daarentegen zijn allen van Scandinavische herkomst. 10,1% van de Vlaamse 18-24-jarigen is ongekwalificeerd uitgestroomd uit het onderwijs, tegenover 15,7% gemiddeld in de Europese Unie. Bij de Vlaamse 20-24-jarigen heeft 84,9% anno 2004 minstens een diploma hoger secundair onderwijs op zak, tegenover 79% in EU-25. Vlaanderen scoort dus op de drie indicatoren beter dan het gemiddelde van de Europese Unie, wat niet wegneemt dat er ook in Vlaanderen de komende jaren nog werk aan de winkel is. De algemene teneur is ook dat vrouwen voor deze indicatoren beter presteren dan mannen.

Tijdens de zomermaanden ligt de deelname aan opleidingen aanzienlijk lager dan tijdens de rest van het jaar. Dit is zowel in het regulier als in het niet-regulier onderwijs het geval. Het is van belang om rekening te houden met deze seizoensverschillen om een correct beeld te bekomen van de vormingsparticipatie en van de ongekwalificeerde uitstroom in een bepaald jaar.

De evolutie van de deelname aan vorming de voorbije jaren wijst op een stijgende tendens in Vlaanderen en EU-25. Omwille van een recente tijdreeksbreuk – in 2004 bij de Belgische Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK) en gespreid over de jaren 2003, 2004 en 2005 bij Europese Labour

¹² Exclusief Duitsland

Force Survey (LFS) – is er naast de reële stijging van de opleidingsparticipatie ook een bevragingseffect verantwoordelijk voor de hogere deelnamepercentages.

Enkele klassieke sociaal-economische scheidingslijnen in de bevolking zien we ook terugkomen bij levenslang leren: allereerst volgen jongeren meer opleiding dan ouderen. Bij de deelname aan permanente vorming naar onderwijsniveau speelt een mattheüseffect: hoogopgeleiden, die per definitie reeds heel wat scholing achter de rug hebben, nemen vaker deel aan verdere vorming dan laagopgeleiden. Er gaapt een grotere leeftijds- en opleidingskloof in EU-25 dan in het Vlaams Gewest. Verder volgen werkenden vaker opleiding dan niet-werkenden, maar de opvallend hoge vormingsparticipatie van Vlaamse werkzoekenden vormt de uitzondering op dit patroon. Vrouwen participeren ten slotte vaker aan vorming dan mannen, maar dit verschil tussen de geslachten vinden we enkel in EU-25.

Bij de werkenden zien we dezelfde scheidingslijnen opduiken als binnen de totale bevolking: jongere, hoogopgeleide en vrouwelijke werkenden volgen meer opleiding dan oudere, laagopgeleide en mannelijke werkenden. De kloof tussen de drie groepen is weerom groter in EU-25 dan in het Vlaams Gewest.

Personen werkzaam in hogere functieniveaus laten een hogere opleidingsparticipatie optekenen dan de lagere, uitvoerende functies, zowel in het Vlaams Gewest als in EU-25. Een tewerkgestelde in de tertiaire of quataire sector (diensten) heeft bovendien een grotere kans op vorming dan iemand die werkzaam is in de industrie of in de primaire sector. Ook voor medewerkers van een grote onderneming of vestiging ligt de deelnamekans aan opleiding hoger dan bij kleine vestigingen.

Zelfstudie is de meest populaire onderwijsvorm, gevolgd door het niet-regulier onderwijs en vervolgens het regulier onderwijs. Het niet-regulier onderwijs, dat een centrale plaats inneemt als onderwijsvorm bij levenslang leren, heeft aanzienlijk meer aanhang in het Vlaams Gewest dan in de Europese Unie. In EU-25 weegt zelfstudie zwaarder door dan in Vlaanderen. Van de bevroagde zelfstudieactiviteiten is zelfstudie met behulp van gedrukt materiaal het meest populair in Vlaanderen en Europa.

Het merendeel van de personen in opleiding buiten het regulier onderwijssysteem volgt slechts één opleidingsactiviteit. Wanneer gevraagd wordt naar de reden voor het volgen van een opleiding, antwoorden vier op de vijf personen in opleiding buiten het regulier onderwijs dat hun motieven verband houden met het werk. In EU-25 ligt het aandeel werkgerelateerde motieven zelfs nog iets hoger dan in Vlaanderen. Bovendien volgen de werkenden in opleiding buiten het regulier onderwijs hun vorming voornamelijk tijdens de betaalde werktijd. Ook hier ligt het aandeel opleidingen gevolgd tijdens de betaalde werktijd weer iets hoger in de Europese Unie dan in het Vlaams Gewest.

Bibliografie

Europese Commissie (21.11.2001). *Mededeling van de Commissie. Een Europese ruimte voor levenslang leren realiseren*. Brussel: Directoraat-generaal Onderwijs en cultuur; Directoraat-generaal Werkgelegenheid en sociale zaken.

Hoger Instituut voor de Arbeid (2003). *Levenslang en levensbreed leren in Vlaanderen. Gegevens, ontwikkelingen en beleidsmaatregelen*. Brussel: Dienst Informatie Vorming en Afstemming.

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2005). *Vlaanderen leert. Cijfers en beleidsontwikkelingen*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

Organisation for Economic Co-operation and Development (2005). *Education at a glance. OECD indicators 2005*. Paris: OECD Publishing.

Vanoverberghe, J., Verhaest, D. & Omey, E. (2005). *De arbeidsmarktintrede van ongekwalificeerde schoolverlaters in Vlaanderen. Bijkomend rapport PBO99*. Leuven, Gent: SONAR, SHERPPA (UGent).